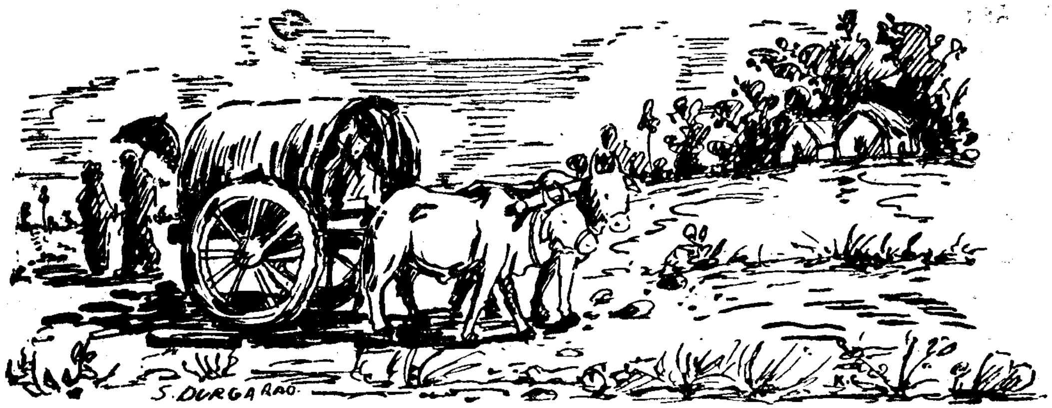

'కలిగికర్మం లేకదరిద్రం'

౧

'బాబు ఇవ్వాళ ఎందుకూ అంతపోరుపెట్టి ఏడుస్తున్నాడు!'

'పాలు చాలలేదేమో ప్రొద్దుటినుంచీ ఒకటే ఏడవడం.'

'ఆరాధ్యుల వారింటికి ఆవుపాలకు పోయిరాక పోయినావా? ఉంటే పోసేవారేమో?'

'వెళ్ళివచ్చాను. వారింట్లో ఒకఆవునే విడుస్తున్నారుట. వారికి అవి కాఫీకే చాలవుట.'

'పోనీ మునసబుగారింటికో?'

'అక్కడికీ వెళ్ళాను. అక్కడా సున్నేఅయింది. వారి వియ్యంకుడు ఆవుపాలు త్రాగుతాడట. పోయడానికి వీలులేదన్నారు.'

'ఇంకెవరికీ ఆవుపాడి లేదల్లె ఉంది. అన్నట్లు ఆచార్ల గారి ఆవును విడుస్తున్నారేమో కనుక్కొనివస్తావా?'

'వారింట్లో గాని పుట్టదు. పుష్కలంగా ఉన్నప్పుడే వాళ్ళు చోటుపెట్టరు. కోడెదూడ గూడాను. అక్కడ వీలవుతుందీ?'

'మరింకేగతి కనపడకుండా ఉందే ఈరోజూ. ఏలాగబ్బా పిల్లవాడు ఇవ్వాళ పోరుమానడం!'

'కోమటి సుబ్బయ్యదగ్గర పాలడబ్బా ఏమన్నా దొరుకుతుందేమో! కనుక్కొనిరండి'

'అతడి కిదివరకే మనం ఏమాత్రమో బాకీఉన్నాము. ఇప్పుడు వెళ్ళితే నిర్మొహమాటంగా వీలులేదంటాడే అతను. ఎప్పుడిది? అప్పుడు, రెండురోజులు ఇటో అటో ఇస్తుంటేనే వస్తువులకిబ్బందిపెట్టేవాడు ఇప్పుడిస్తే మన మాట దక్కిస్తాడా?'

'మరెలాగ చెప్మా! పిల్లవాడు చేతికిరాకుండా ఉన్నాడే!!'

'ఇంట్లో ఏమీ డబ్బులేనట్లేనా?'

'మీకు తెలియకుండా ఎక్కడఉన్నది చెప్పండీ? ఒకవేళ ఉన్నా ఇప్పుడు దాచుకుంటానా?'

'అదికాదే. నీమాట ఎరగనా ఏమిటి? ఏమూలనైనా ఒక బేడ డబ్బులుంటే పాలడబ్బా చిన్నదైనా ప్రస్తుతం తేవచ్చునని.'

'బేడడబ్బులే! ఎర్రనికాని చూచి ఎన్నోరోజులయింది.'

'పోనీ బియ్యమయినా కొట్లోపోసి పాలడబ్బా తెస్తాను. మూడుసోలలు ఇలా ఇవ్వు.'

'.....................'

'ఎందుకు ఆలోచిస్తావు? త్వరగా తీసుకోరా'

'ఆలోచనా లేదు ఏంలేదు. అవీనిండుకున్నాయి మన కర్మంకాలితే. ఈపూటకు సరిపోయే తవ్వెడో, లేక మూడుసోలలో ఉంటవి.'

ఆ బ్రాహ్మణుడు ఉసూరుమన్నాడు. పిల్లవాడా నోరుమూతలేకుండా ఏడుస్తున్నాడు. డబ్బులులేక పోగా బియ్యంపోసి పాలడబ్బా తెద్దామన్నా బియ్యం కూడా ఆపూటకే ఉన్నవి. కళ్ళ నీళ్ళపర్యంతమయింది.

తనలో తనే ధైర్యంతెచ్చుకుని కళ్ళనీళ్ళు ఆపుకున్నాడు.

కళ్ళెత్తి చూసేసరికి భార్యచూపు తనచూపు కలిసినయి. ఆమెకళ్ళలో నీళ్ళుచూసేసరికి ఆయనకు దుఃఖము ఆగలేదు. గోటితో రెండుకన్నీటిబొట్లు మీటి

'పిచ్చిదానా! ఏడ్చి ఏంలాభం? పొయ్యి ఆ ఉన్నబియ్యమన్నీ పోలడబ్బా వస్తుందేమో? మన మాటా? ఒక్కరోజు భోజనంలేకపోతే చచ్చిపోములే.'

ఆనాటికి ఆ భార్యాభర్తలు పస్తు.

౨

ఆ బ్రాహ్మడిపేరు రామశాస్త్రి. చిన్నప్పటి నామకరణము అదే అయినప్పటికీ, చేసేపనివల్ల, భాగ్యభోగ్యాలు లేకపోవడంవల్ల ఆయన్ను అందరూ రామయ్యా అనే అంటారు.

ప్రపంచకములో గౌరవంతేచ్చే ధనానికి ఆయన వెలి అయినాడు. అందువల్లనే గౌరవానికీ వెలి అయినాడు.

ఆయన తండ్రి బ్రతికిఉన్న రోజులలో ఒకటో రెండో ఎకరాలభూమి ఉండేదే. అందరు బ్రాహ్మల మాదిరే ఆయనతండ్రీ పెద్దపోకిళ్ళు పోయినాడు. చనిపోయేసరికి ఆస్తిపోయను అప్పు సంపాదించి ఆయన చస్తే, కుమారుడు ఆస్తికీ, అప్పుకూ సరిపుచ్చి పై ఉత్తరీయంతో ఆపల్లెటూరు చేరాడు.

అక్కడయినా ఆయన సంపాదనకు వేరేమార్గం లేదు. ముష్టిచెంబే సాధనమయింది. అందువల్లె రామశాస్త్రి రామయ్యా అయి ఊరుకున్నాడు. అప్పుడప్పుడు ఎవరికయినా అవసరంవస్తే ఆవిడా ఆయన నీళ్ళుతెచ్చియిచ్చి, అన్నంవండిపెట్టి, దానికి ప్రతిఫలంగా వారు మర్యాదగా ముట్టచెప్పినదానితోనూ, ఆయన ముష్టికిపోయి సంపాదించినదానితోనూ, వారు మెల్లెగా కాలం బుచ్చుతున్నారు.

ధనం లేకపోవడంగాని, గౌరవం లేకపోవడంగాని వారికొక లోపంగా కనపడనేలేదు. ఆయనకు నలభయిసంవత్సరాలు, ఆయనభార్యకు ముప్పదిఅయిదు సంవత్సరాలు వచ్చినా ఇంతవరకు ఒక్క మగపిల్లవాడుగాని, కనీసం ఒక ఆడపిల్లయినా పుట్టకపోవడం వారికొకతీరని లోపమయింది.

సంతాననిరోధసూత్రాల వల్ల ఆ స్థితిలోఉండే దంపతులు సంతానాన్ని కోరగూడదు. సంతాననిరోధ ప్రచారంచేసే ఒక ధనికుణ్ణి 'నీకెందుకయ్యా అలా సంతానాన్ని కంటున్నా'వని ప్రశ్నిస్తే ఆయన 'నాకెంత మందిపుట్టినా తినడానికి కావలసినంత ఉంది. తమకు తినడానికే లేనివాళ్ళకు పిల్లలుకూడా పుట్టితే వాళ్ళకేమి పెడతారు?' అన్నాట్ట. అలాంటి నియమాలవల్ల బీదవారు ఏసౌఖ్యం కోరడానికి వీలులేకపోగా పిల్లలను గూడా మనసులోనైనా కోరగూడదు.

భగవంతుడుమాత్రం ఈ సూత్రాలకు విరుద్ధంగా భాగ్యవంతులకు ధనంఇచ్చినా చివరకు తినేసౌఖ్యం గూడా ఇవ్వడు. బీదవాళ్ళకు-గంపెడు పిల్లలనిచ్చి, భాగ్యవంతులను సంతానహీనులగా చేస్తాడు సర్వసాధారణంగా.

ఆయనకు ఈ సంతాననిరోధసూత్రాలు అర్థంకాకపోవడము ఆశ్చర్యమే. ఆయనే తలుచుకుంటే ఈ ఉద్యమమూ అవసరం లేకపోయేది. పెద్దలకు ఈ కంఠశోష అవసరం లేకపోయేది.

సంతానంకోసం వారు చాలా పాట్లుపడ్డారు. మొక్కులు మొక్కుకున్నారు. ముడుపులుకట్టారు. చందలూరు మహాలక్ష్మమ్మదగ్గరకు వెళ్ళారు. సంతానగోపాలస్వామికి పూజలుచేశారు. స్వాములవార్లను దర్శించారు. తీర్థాలు పుచ్చుకున్నారు. ఆమె ప్రదక్షిణాలుచేసింది ఆంజనేయస్వామికి. అశ్వత్థ వృక్షానికి ప్రదక్షిణాలుచేసింది. గ్రహసంబంధమైన పీడేమోనని బాగులుచేయించుకున్నది. గ్రహచారము బాగులేదేమోనని గ్రహశాంతి చేయించుకున్నారు వాళ్ళకున్నంతలోనే. భగవంతుడు అనుగ్రహించలేదు. వీరి విషయంలో భగవంతుడు తన సాధారణసూత్రాన్ని అనుకరించలేదు అప్పట్లో.

కర్మపరిపక్వం కావలెనంట్వారు పెద్దలు. ఎప్పుడయేదీ ఎవరూ చెప్పలేరు. వాళ్ళ కర్మ పరిపక్వమయింది కాబోలు భగవంతుడనుగ్రహించాడు. మహాలక్ష్మమ్మగారు గర్భిణి అయినతర్వాత ఆ బ్రాహ్మడు వద్ద సంతోషం చెప్పదరంకాకపోయింది.

నెలలు గడచినకొద్దీ మహాలక్ష్మమ్మగారి సంతోషాభివృద్ధి అలాఉండగా, రామయ్యగారి సంతోషం వర్ణనాతీతమయింది. ప్రపంచకంలోకి రాబోయే ఆబిడ్డమీద అయనప్రేమ కుదిరిపోయింది. మానసికంగానే ఆయన్నుచూచి కొందరు నవ్వనుగూడా నవ్వారు.

ఆ కొందరు నవ్వడానికీ కారణం లేకపోలేదు. భగవంతుడి అనుగ్రహంవల్ల ఆ పసిపిల్ల సక్రమంగా ప్రపంచకంలో పడాలె ఎన్నోగండాలు గడవాలె. ముక్కులో వెంట్రుకలు కొప్పులోకివచ్చినమాట. ఆ బ్రాహ్మడు పుట్టబోయే బిడ్డవిషయమై అంతప్రేమ కుదుర్చుకోవడం నవ్వులాటకు కారణమయింది. కాని ఆయనమాత్రం దాన్ని పిసరంతయినా లక్ష్యంచేయలేదు.

ఇన్నాళ్ళనుండి దురదృష్టవంతుడైన బ్రాహ్మడు ఒక్కసారిగా అదృష్టవంతుడయినాడు. అందరినోళ్లలో భగవదనుగ్రహంవల్ల అయనకు మగపిల్లవాడు కలిగాడు.

ఆయన అదృష్టమయినా అంతవరకే. కడుపునిండా పాలుపోయడానికైనా నోచుకోని అదృష్టం ఒక అదృష్టమేనా? తల్లిదగ్గరసరిపోను పాలుండేవే. ఆమెకు కొన్నిరోజులనించీ సుస్తీగాఉంది. పాలు తక్కువై నయి. పిల్లడు విడవకుండా పోరుపెట్టాడు. ఆ పోరు మాన్పారు తల్లిదండ్రులు తమపస్తుతో.

తల్లిదండ్రుల పస్తుతో తృప్తిచెందినట్లున్నది కుమారుడు.

3

పుట్టక పుట్టక పుట్టిన పిల్లవాడు గావడంచేత అల్లారుముద్దుగా పెరుగుతున్నాడు. ఆ తల్లిదండ్రులు ఆ పిల్లవాడు కోరడమే తరువాయిగా కోరిక తీర్చడానికి ప్రయత్నంచేసేవారు. తీర్చేవారు.

అందుకు వారు పడ్డకష్టాలుగాని, అసౌకర్యాలుగాని ఎవరూ గమనించలేదు. కడుపు నాడుగట్టుకొనైనా పిల్లవాడి అభీష్టం నెరవేర్చడం వాళ్ల ప్రథమకర్తవ్యంగా పెట్టుకున్నారు వారిద్దరూనూ.

పిల్లవాడికి తీరేముచ్చట్లుచూసి ఆ గ్రామంలో భాగ్యవంతులైనవారుగూడా అసూయపడేవారు.

రోజూ నేతికారప్పూస, రోజుకొకరకం చొక్కాలాగు, రోజుకొకరకం సొమ్ము ఆ పిల్లవాడు జమీందారుల పిల్లవాడుగా కనపడేవాడు. అందులకై ఆ దంపతులు సంతోషంలో తమ సర్వసౌఖ్యాలను త్యాగం జేశారు.

ఇహ వీళ్ళేమి బాగుపడతారని కొందరూ, ఈ ముసలివాళ్ళు ముసుకోవడానికి వాడుతిరిగి వీళ్ళను వాతపెట్టే వాడవుతాడని కొందరూ, తలాఒకమాట అన్నారు.

ఆ దంపతులుమాత్రం కుమారుణ్ణి పువ్వుల్లోపెట్టి పెంచుకున్నారు.

౪

ఈడు రావడంతోటే అక్షరాభ్యాసం చేయించారు కృష్ణుడికి. కృష్ణుడు క్రమంగా పాఠశాలకుపోయి ఆ గ్రామపుబళ్ళోగల తరగతులన్నీ ఒకటితరువాత ఒకటి పరీక్షఅయినాడు.

ఏవిధంగానైనా వాడి చేతిమీదిగా సౌఖ్యాలు పొందవలెననీ, తరించవలెననీ వారికోరిక గనుక పిల్లవాడికి ఇంగ్లీషుచెప్పిస్తే బాగుంటుందని తల్లిదండ్రులిద్దరూ ఏకగ్రీవంగా నిశ్చయించుకున్నారు. పంతులుగారు పిల్లవాడు వృద్ధిలోకి తప్పకవస్తాడన్నారు.

వృద్ధిలోకిరాదగ్గ పిల్లలందరికీ అవకాశాలుండవు. ఈ కాలపు చదువులకన్నింటికీ డబ్బుకావాలె. డబ్బున్నవాడికే చదువు. చదువున్నవాడికే ఉద్యోగం. అంటే డబ్బుగలవాడికే ఉద్యోగమన్నమాట. అదీగాక డబ్బున్నవాడికే సిఫార్సుగూడానూ. డబ్బు అనే పలుకుబడి లేకపోతే చదువుకొనీ నిష్ప్రయోజనమే అవుతుంది.

అయినా పిల్లవాడికి ఏ తంటాలుపడిఅయినా ఇంగ్లీషు చెప్పించవలసిందేనని నిశ్చయమయింది.

అంతట రామయ్యగారికుటుంబం గుంటూరు చేరింది. పిల్లవాణ్ణి ఇంగ్లీషుబడిలో ప్రవేశపెట్టారు రామయ్యగారు.

అదివరలోనే భోజనానికిజరగని రామయ్యగారికి పట్నవాసం కష్టమని తెలియకపోలేదు. అందుకూ ఆయన ఏదోఒక ఏర్పాటు చేసుకునే దిగాడు.

అదివరలో ఎంతబీదకుటుంబంలో పుట్టనివ్వండి, ఎంత బీదస్థితి అనుభవించనీయండి, కొంచెం చదువు

కొని ఉద్యోగం కాగానే వారి ఆడంగులకు ఎక్కడ లేని నాజూకూ బలుస్తుంది. అందులోనూ గుంటూరు వంటి చోట మరీనీ గుంటూరు బాపనలలోను అలాంటి నవనాగరికులకు మంచిచేయూత.

ఉద్యోగస్థుల ఆడంగులు (ఉద్యోగమంటే ప్లీడరు గుమాస్తా దగ్గరనుంచి పైవి అన్నీ ఉద్యోగాలే) ఉదయంలేచి చీపురు పట్టుకోలేరు. పట్టుకుంటే చీపురు చెయ్యి చీలుస్తుంది. చెంబులు, అంట్లు తోమలేరు. ఇసుక వారిచేతులను గాయపరుస్తుంది. బట్టలుతుకలేరు, వాడుకను నీళ్ళుతోడలేరు. చేతులు కండెలు కట్టుతవి. మంచినీళ్ళు తేలేరు. కాళ్ళు కండెలు గట్ట డమేగాక నామర్దాగూడానూ. కొందరు కొందరు వంటగూడా చెయ్యలేరు.

అందరూ భోజనంమాత్రం చేస్తారు.

సంపాదించే మగవాడికిగాని, కుటుంబక్షేమం కోరే వృద్ధస్త్రీలకుగాని, ధనవ్యయమయ్యే ఈనాజూకు గిట్టదు. నలుగురిలో నగుబాటని మగవాడు, మాట సాగక ముసలావిడా మాట్లాడలేరు.

అందువల్ల పట్నాలలో చాలామంది మంచినీళ్ళు తెప్పించుకుంటారు. అలాంటి వారికి నీళ్ళు ఖరీదుకుపోసి చాలామంది జీవిస్తారు.

ఈజీవితాన్నే రామయ్యగారు అవలంబించారు. రామయ్యగారికి విధిగా నీళ్ళుమోయడం అలవాటు లేదు అడపతడప ఇంటివద్ద ఒకబిందెడు నీళ్ళు మోయ డంతప్ప పాపం! పట్నంలో ఇంటింటికీ, పేటపేటకూ తిరిగి నీళ్ళుపోయడానికీ, ఇంటివద్ద అన్నంవండిపెట్టి, పిల్లవాడిని సముదాయించుకోవడానికీ భార్యకు వీలుండ దని, ఆపని తనే పెట్టుకున్నాడు.

అలవాటులేని రామయ్యగారికి నీటికావడిమోత చాలా కష్టమనిపించింది. అయినా తప్పుతుందిగనుకనా? భుజాలు కాయలుగాచినవి. కావడిదింపితే కడుపునిండ దని అలాగే పెట్టుకుని తిరిగి మెల్లిగా అలవర్చు కున్నాడు.

పిల్లవాడు తండ్రిమీదబడి ఆడుకునేవాడు సాయం త్రంవేళ. ఆయనకు భుజంమీది కాయలవల్ల కలిగేబాధ పిల్లవాని ముద్దుల సంతోషంలో మాయమయ్యేది.

“నాయనా! ఈకురుపులకు మందురాచుకోవేమి?” అనేప్రశ్నకు “ఈకురుపులకు మందువేరే ఉంది తండ్రీ” అని తండ్రి సమాధానం చెప్పేవాడు. పిల్లవాడు అర్థం గాకపోయినా చిరునవ్వు నవ్వేవాడు.

క్రమేణ భుజముమీది కాయలు గట్టిపడి బాధ తగ్గింది

౫

కృష్ణుడు స్కూలులోచేరి తెలివిగలవాడనిపించు కున్నాడు. రామయ్యగారు కన్నకన్న వాళ్ళకాళ్ళు పట్టుకున్నారు జీతంసహాయానికని, గుడ్డలసహాయాని కని. కృష్ణుడు స్కూలుఫైనలు పరీక్ష అయినాడు మొదటివాడుగా

రామయ్య దంపతుల సంతోషం చెప్పడానికే వీలులేదు.

తిరిగి స్కూళ్ళు తెరిచేసమయానికి కాలేజీలో చేర్పించడానికే నిశ్చయించుకున్నారు రామయ్య గారు కుమారుణ్ణి. దొరగారుగూడా సహాయంచేస్తా మన్నారు.

యఫ్. ఏ రెండవ సంవత్సరంలో కృష్ణుడికి పిల్ల నిస్తామని వచ్చారు. కట్నంకోసమనీ లాంఛనాలు ముచ్చట్లకోసమనీ మహాలక్ష్మమ్మగారు, కొంచెం పాకులాడిందిగాని, కట్నాలు కానుకలు లేకపోయినా ఇస్తామని వచ్చినప్పుడే చేసుకోవడమే మంచిదని రామయ్యగారు పట్టుబట్టిన తరువాత ఆవేసవి సెల వులలో కృష్ణుడి వివాహమయింది.

పెండ్లయిన వారంరోజులలోగా పరీక్షాఫలితాలు వచ్చినవి. కృష్ణుడు మొదటితరగతి పరీక్షఅయినాడు. కోడలు వచ్చినవేళ చాలామంచిదని లోకమంతా ఒక్కటైఅన్నది కృష్ణునికి పరీక్షకావడమనేది క్రొత్త కాకపోయినా.

కృష్ణుడు బియ్యేచదువుతుండగా అతని భార్య, సుశీల రజస్వల అయింది. ఆకాస్త మొక్కుతీర్చుకొని కోడలును కాపరానికి తీసుకువెళ్ళమని పెండ్లికుమార్తె తల్లితండ్రులు తొందరచేశారు. గాని చదువు కష్టం తరమనే కారణంవల్ల బియ్యేపరీక్షలయిన తర్వాత రామయ్యగారు కోడలిని కాపరానికి తీసుకువచ్చారు.

ఆయేడు బియ్యేకూడా మొదటితరగతిలోనే పరీక్ష అయినాడు కృష్ణుడు.

సుశీల కాపరానికి వచ్చినరోజున రామయ్య దంపతులు అమితంగా సంతోషించారు. తాముకన్నది ఒక్కడే బిడ్డడయినా, భగవదనుగ్రహంవల్ల ఆఒక్కడివల్ల తాము పొందబోయే సౌఖ్యాలు తలుచుకుని ఆ భగవంతుడికి ప్రణమిల్లారు. తమజీవితపు ప్రథమ దినాలలో పడిన కష్టాలూ జ్ఞాపకంరాలేదు. అప్పుడు కుమారుడి విద్యకై పడుతున్న కష్టాలూ మనస్సులోలేవు. సంతోషంఒక్కటే వారికి కనపడుతున్నది.

వారి సంతోషానికి అదే మొదటిరోజూ, అదేచివరరోజూ అని వారికేం తెలుసును?

౬

హిందూసమిష్టి కుటుంబం పూర్వం ఒక గొప్ప ఆర్థిక సంస్థ గొప్ప సాంఘికసంస్థగా కూడా పనిచేసి పేరు గొన్నదేమో? ప్రస్తుతం కలహాలకు, అశాంతికి, దుర్భరమైన దురాచారాలకు ఆటపట్టయి ఆసంస్థ కూలిపోయింది.

దానికితోడు ఆధునికుల నూత్నాభిప్రాయాలూ, పెద్దలయందలి అగౌరవమూ కలసి ఆసంస్థను సమూలంగా విచ్ఛేదంచేసినవి. ఆసమిష్టి కుటుంబపు ఆకారమేమిగిలింది.

సుశీల మూడవఫారమువరకూ చదువుకున్నది. కృష్ణమూర్తికి అన్నివిధాల తగినభార్య. కాని ఆమె ఆ ఇంట కాలుపెట్టింది మొదలు ఆయింట అశాంతి కూడా ప్రవేశించింది.

ఆమెకూ, అత్తమామలకూ బొత్తిగా పడలేదు.

కృష్ణమూర్తి బియ్యేపరీక్షయి కలెక్టరుకచ్చేరీలో గుమాస్తాగా ప్రవేశించాడు. ఆయనసంపాదన నేరుగా సుశీలచేతిలో చేరేది. ఆమె స్వతంత్రించి తనకు కావలసినవన్నీ కొంటూ ఉండేది. అత్తరులకనీ, సబ్బులకనీ, చాకెట్లకనీ, ఊలుకుట్టే ఆట్టలకనీ, అల్లిక నూలుకనీ మొత్తంమీద నెలకు కనీసం పదిరూపాయలయేది.

మొదటినుంచీ చాలకష్టపడ్డవాళ్ళేమో వృద్ధదంపతులకు ఈవ్యయం గిట్టేదిగాదు. రామయ్యగారు మనకెందుకులే అని ఊరుకుండేవాడే. ఆడదిగావడంచేత మహాలక్ష్మమ్మగారు ఊరుకోలేక ఏదో అనేది అంతటితో అత్తాకోడండ్లకు తాతా మనమడివరస అయ్యేది.

సుశీలకు తనమగడు సంపాదిస్తున్నాడని. మహాలక్ష్మమ్మగారికి తను సర్వకష్టాలుపడి, కని, పెంచి పెద్దచేసిన తనకుమారుడు సంపాదిస్తున్నాడని. సుశీలకు తాను అత్తగారిమాట వినవలసిన అవసరం ఏమాత్రం లేదని. ఎంత తనభర్త అయినా, అంతవాణ్ణిచేయడానికి కడుపు నాయకట్టుకుని కష్టపడ్డదాన్ని నేనేగదా నామాట ఆమాత్రం వినదాదా అని మహాలక్ష్మమ్మగారికి.

మాటమాట వచ్చినపుడు సుశీల మహాలక్ష్మమ్మగారిని మాట అనేదిగాదు. ఇంటివద్ద పెద్దవాడు మామగారున్నాడని అయినా చూచేదిగాదు. తానేమో ఉద్యోగంలోఉండి ఏభయిరూపాయలు సంపాదిస్తున్నవాడిభార్య. ఆమె నీళ్ళుపోసి పొట్టపోసికొన్నవాడి భార్య. ఆమెకూ తనకూ ఎక్కడపోలిక. ఆమె అన్న మాటకు ఊరుకోవలసిన అవసరమేముంది తనకు అని సుశీల ఆలోచన.

కృష్ణమూర్తి ఇంటికివచ్చేసరికి ఇల్లు నరకంగా ఉండేది. కృష్ణమూర్తి మనస్సు చివుక్కుమనేది. అతన్ని చూడగానే తల్లిమాత్రం ఆతనిమనస్సు ఎక్కడ కష్టపడుతుందో అని ఊరుకుండేదేగాని సుశీలే భర్త ప్రక్కనచేరి ఉన్నవిలేనివి కలిపి గోరంతలు కొండంతలుగా చెప్పేది. నిజంగ్రహిద్దామనే జ్ఞానంలేని అతను భార్యచెప్పినమాటలే నమ్మి, తనభార్య ఏమీ అనలేదనీ, అన్నీ తల్లే అన్నదనీ నమ్మేవాడు. అట్లా అట్లా భేదాభిప్రాయాలు బాగా నాటుకున్నాయి.

పర్యవసానంగా యౌవనదంపతులకు, తమసౌఖ్యానికి వృద్ధదంపతులు నాశనకారకులనే అభిప్రాయం పూర్తిగా కలిగింది.

౭

ఈవిధంగా రెండేండ్లు ఈడ్చేశారు మెల్లెగా నలుగురూనూ. పరిస్థితులలో మంచిమార్పులేదు.

మనస్సులు కలవకపోయిన తర్వాత కలహం శాశ్వతంగా స్థిరించడం ఎంతో సేపు పట్టదు. పెద్ద కారణమూ అక్కర్లేదు.

సుశీల ఆరోజు సిల్కు రవికగుడ్డలు బేరంచేసి కొన్నది. మొత్తం పదిరూపాయలబేరం. కొనబోతుండగా అత్తగారు "పదిరూపాయలుఖర్చు ఇప్పుడెందుకే? పెట్టెనిండా అన్ని సిల్కువి, ఉత్తవి రకరకాలుగా రవికలు పెట్టుకోని" అన్నది. సుశీల మాట్లాడకుండా బేరంపూర్తిచేసి వర్తకుడికి పైకం యిచ్చిపంపింది.

తనమాట వినిపించుకోనైనా వినిపించుకోలేదని మహాలక్ష్మమ్మగారికి కష్టమనిపించింది "ఇదేంకాపురమమ్మా! ఎవరితీరాన వాళ్ళు ఇష్టంవచ్చినట్లు ఖర్చుపెడుతుంటే కాపురం ఏలాజరుగుతుందో ఏమిటో? ఇంతమాత్రం జ్ఞానంలేకపోతే మగవాడుమాత్రం ఎక్కడినించితెస్తాడు? అయినా నాకెందుకు వాడి కిష్టమయింతర్వాత?' అన్నది.

'వారికిష్టమయిందిగదా నాకెందుకులే అనే జ్ఞానం మీకున్నదా? మాటలు మాత్రం సరిగా రానిస్తే బాగుంటుంది. నాకున్నజ్ఞానం చాలు జ్ఞానంలేకపోతేనే ఆలాటిమాటలు వస్తవి.' అని అందుకున్నది అవకాశంకోసం ఎదురు చూస్తూన్నసుశీల.

'అయ్యో! అదేమిటే ఆలాఅంటావు? నిన్ను నేనేమి అన్నానూ? కొంచెం జాగ్రత్తగా వాడుకోమన్నానూ? అంతేనా?'

'అవును పాపం చూస్తున్నాను ఎందుకని ఇందాకటినుంచీని. నేనేమైనా కొనుక్కొంటూంటే మీకంత కళ్ళలో కారంపోసుకున్నట్లుంటుందేమీ?'

'నిజమేనే మాతల్లీ! బాగాచెప్పావు. మీరు తింటూంటేనూ, కట్టుకుంటూంటేనూ బొత్తిగా చూడలేక అవునా? మేంపడ్డ కష్టాలన్నీ మీరు సుఖపడుతూంటే ఏడుద్దామనే కాదూ? బాగాతెలియచెప్పావే మా అమ్మా.'

'కష్టపడ్డాం, కష్టపడ్డాం అంటారు ఎవరికోసం కష్టపడ్డారేమిటి? ఊరుకోలేకపోయినారు? ఆలికి అన్నంపెట్టడం ఉపకారమా?'

'నిజమే ఆమాత్రం సలహా నాకప్పట్లో ఎవరూ ఇచ్చారుగారు. నేను కష్టపడ్డానని గొప్ప చెప్పుకోలేదు నాకష్టానికి నీవు దయతలుస్తావని. నేనేమన్నానంటే చెప్పాను.'

'అక్షరాలా. అందులో సందేహంఏముందీ? నేను వచ్చినప్పటినుంచీ చూస్తున్నాను. నేనుతినడం, కట్టడం సుతరామూ ఇష్టంలేదు. వారు మీమాట వినకపోబట్టి సరిపోతున్నది. నేనుకాబట్టి మీతో ఈ రెండేళ్ళయినా కాపరంచేశాకాని ఇంకోరయితే ఈపాటికి ఈ కొంపకు నిప్పుపెట్టి లేచిపోయేవాళ్ళే.'

'నిజమే! నాలాంటి గయ్యాళిదానితో నీవుగాబట్టి వేగుతున్నావు. నీవుబాగానే పెట్టుతున్నావు తలవాచేటట్లు. నీవు లేచిపోవడమెందుకూ? మేమే లేచిపోయ్యేలాగా చేస్తున్నావు. ఉండమనలేక ఊదరానూ, పొమ్మనలేక పొగానూట.'

'వెళ్ళుతాం, వెళ్ళుతాం అని బెదిరిస్తారా! ఈ నిమిషంలో వెళ్ళవచ్చును. ఇక్కడ ఎవరికీ దిగులులేదు.'

'నీ అభిప్రాయం మాకిదివరకు తెలియక కాదు ఇంకా ఇక్కడఉన్నది. మామనస్సులకు ఆమాత్రం తెగింపులేక. ఏకష్టాలు పడయినా వాణ్ణి కళ్ళచూస్తూ ఉందామని. అంతే. అదిగూడా నీవు దక్కనిచ్చేట్లు లేదు.' అని కంట తడిపెట్టింది మహాలక్ష్మమ్మగారు.

'శుభమాఅని కూర్చొని సిందుఇంట ఎందుకూ ఏడవడం? ఎప్పుడూ ఏడుపే ఎందుకో 'ఒకందుకు ఎప్పుడు విరగడయిపోతుందోగాని ఈపీడ?' అని సుశీల అంటూండగా కృష్ణమూర్తి వచ్చాడు. సుశీల గొంతు వినబడ్డది. ఏదో రగడజరిగిందని తెలుసుకున్నాడు.

తల్లివెళ్ళి "నాయనా! మేంకష్టపడ్డామో, లేదో నిన్ను ఒకయింటివాణ్ణిచేశాము. భగవంతుడు రెక్కలిచ్చాడు. మేము ఇహ ఇక్కడఉండే అదృష్టం మాత్రం పట్టించలేదు. మాదోవ చూచుకుంటాము." అన్నది.

కృష్ణమూర్తి వెళ్ళి భార్యను రెండు మూడు మొట్టికాయలు వేశాడు. మహాలక్ష్మమ్మగారు "అదే బొత్తిగా బాగాలేదు. నేనుచెప్పినట్లు, నీవు కొట్టినట్లు లోకం అనుకుంటుంది. నీకుకూడా నేనేకొట్టిస్తున్నానని ఉన్నట్లు నీవు అనేకసార్లు అన్నావు. దాన్ని కొట్టవలసిన అవసరము ఏమీలేదు. మాకు, దానికి బొత్తిగా

కలవదు అనవసరమైన ఖర్చులు. మనస్సు కష్టాలు. అంతకంటె మేం పైవాలగడంమేలు" అన్నది.

దెబ్బలు తిని సుశీల ఏడ్పు ఆరంభించింది. "నాకర్మం ఎప్పుడూ ఇంతే. నే నేమీ అనలేదు" అని తనపక్షాన్ని సమర్థించుకున్నది. సమర్థింపేఅవసరంలేని పరిస్థితులలో ఈసమర్థింపు ఇంకా ఎక్కువపనిచేసింది. కృష్ణమూర్తి అన్నీవిని "నాకూతెలుసు నిన్నుకొడితేనేగాని ఆవిడ కళ్ళు చల్లగా ఉండవు. నీవైనా నాకెందుకని ఊరుకోవు. నేనేం చావనా?" అన్నాడు.

ఈమాటలతో మహాలక్ష్మమ్మగారికి తమకు అక్కడ ఉండే యోగ్యతలేదని తెలిసింది. రామయ్యగారు కూడా అన్నీచూచి మరునాడే ప్రయాణంసాగించాడు తాను మునుపున్న గ్రామానికి భార్యాసమేతంగా.

౮

వృద్ధదంపతులు బయలుదేరి పోయేటప్పుడు ఒక్కరయినా మాట్లాడలేదు. వాళ్ళుతీరాన వాళ్ళు వెళ్ళుతూ కొడుకుతోనూ, కోడలితోనూ చెప్పబోయినారు. మహాలక్ష్మమ్మగారికి కన్నీరు ఆగలేదు. కృష్ణమూర్తి చూస్తూ నిలబడ్డాడు. సుశీల లోపలినించి బయటికే రాలేదు.

తిరిగి వారు గ్రామంలో ప్రవేశించినతర్వాత నలుగురూ నాలుగువిధాల అనుకున్నారు. ఏమి అనుకున్నా అవి ఆవృద్ధదంపతుల కష్టాలకు అక్కరకువచ్చేమాటలు గావు.

వాళ్లకు అక్కడ పూర్వపుజీవనమే ఆధారమయింది. ముసలివాడయి ముష్టిచెంబు చేతబట్టి వీధివెంబడి ఆయన వెళ్ళుతూఉంటే కంట తడిపెట్టనివారులేరు. అందరూ జాలిపడి ఆయన ఎక్కువ శ్రమపడకుండానే ఆయన దినగ్రాసం సమకూర్చేవారు.

ఆయన పూర్వమూ భిక్షాటనంచేశాడు. ఇప్పుడూ చేస్తున్నాడు. నాటికీ, నేటికీ హస్తిమశకాంతరం ఉన్నది. నాడు ఆయన ఉత్సాహపూరితుడైన నడిమి వయస్సువాడు. నేడు నిరుత్సాహ పూరితుడైన ముదుసలి. నాడు ఆశాజనిత సంతోషహృదయుడు. నేడు నిరాశాతత్పరుడు. నాడొక జీవితలక్ష్యంకలవాడు. నేడు చావే జీవితలక్ష్యంగాకలవాడు. నాడు తనకుమారుని పురోభివృద్ధికై తానుపడే శ్రమ ఆయనకొక శ్రమగా ఉండలేదు. నేడు అది ఒక దుర్భరశ్రమ అయి ఈజీవితాలింకా ఎందుకుఅనే నిస్పృహ కలిగిస్తున్నది.

పిల్లవాడికై తానుపడిన శ్రమలు తలుచుకున్నప్పుడు రామయ్యగారికి కడుపు చెరువయేది. సంవత్సరానికొకసారిఅయినా కుమారుడు వృద్ధమాతాపితలక్షేమం కనుక్కొనేవాడు కాడు. ఎంత భార్యమాటవిన్నా తల్లి తండ్రులయందు ఈమాత్రం కనికరం లేకపోవడానికి హేతువెవరో వారికి తెలియదు. వారుమాత్రం ఈవిషయంలో కొడుకు, కోడలూ ఇద్దరూ ఏకాభిప్రాయులే ననుకునేవాళ్ళు.

అప్పుడప్పుడు తనచేతిలో కాచిన కాయలూ, భుజాలమీది కాయలూ చేతికి తగిలేవి. అప్పుడు ఆయన పడే దుఃఖానికి అంతులేదు.

అసలే వృద్ధు. వృద్ధాప్యంలో శ్రమ. పుష్టిలేని ఆహారం. మూడేండ్లకు రామయ్యగారికి ప్రమాదమయిన జబ్బుచేసింది. కుమారుడికి కబురుచేస్తే ఈ మాత్రానికి ఫరవాలేదని కాబోలు అతను రాలేదు. కాని ప్రాణంమాత్రం ఎవరికోసమూ ఆగలేదు. జబ్బు ప్రమాదించి ఆయన కాలంచేశాడు. తనకూ దిక్కులేదని మహాలక్ష్మమ్మగారు మరునిముసంలోనే బావిలోపడి బలవంతాన ప్రాణాలు తీసుకున్నది.

జీవించి ఉండగా కలుగని సౌఖ్యంఅంతా వారికి ఆ నాటితో కలిగింది ఒక్కరోజున. దంపతులిద్దరూ ఒక చితిమీద దహనంకాబడడానికి అవకాశం కలగడమూ ఒక పూర్వపుణ్యమేనని పెద్దల ఉద్దేశం. వాళ్ళశ్రమ ఈలోకంలో మెప్పుసంపాదింపలేక పోయినా భగవంతుడి మెప్పు సంపాదించింది కాబోలు.

చిన్నతనాన తల్లిదండ్రుల పస్తుతో తృప్తిచెందిన కుమారుడు పెద్దవాడై తల్లిదండ్రుల కష్టాలతోనూ, వారి దుఃఖముతోనూ తృప్తిచెందాడు.

—మొదలి వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ.